

A világ számos – főként Európa és Amerika – országában nagy hagyományai vannak az iskolapszichológiának. Szerepe és feladatai azonban országonként és időben is nagyon változatos képet mutatnak. Sajátos a magyar iskolapszichológia helyzete, mert amíg külföldön a kezdetektől óriási lépésekben fejlődött, hazánkban ez a fejlődés lassú, esetenként stagnálást mutat.

Magyarországon a '70-es, '80-as években szórványosan – egyes iskolák és pszichológusok kezdeményezésére – került sor egy-egy pszichológus iskolai alkalmazására, teljes vagy részállásban. Ezek az elszigetelt próbálkozások azonban az esetek döntő többségében megrekedtek, megmaradtak az egyéni kezdeményezés szintjén, főként határozott szakmai profil, szilárd szervezeti kapcsolódás és átfogó fejlesztési koncepció hiányában.¹

A '80-as évek második felében az ELTE BTK további vizsgálatainak eredményeként a szakmai munka szélesebb körű kipróbálására nyílt lehetőség azzal, hogy 30 iskolapszichológus kezdte meg munkáját Budapesten, Pest megyében, debreceni és Debrecen környéki iskolákban. Ez a kísérlet eredményesnek bizonyult, azonban széles körben országosan nem terjedt el. Vannak városok, illetve megyék, ahol viszonylag nagy létszámban, míg más helyeken egyáltalán nem, vagy csak kis létszámban alkalmaznak pszichológust az iskolák. Ennek oka főként az intézmények és az őket fenntartók anyagi lehetőségeiben, valamint a rendelkezésre álló szakemberek hiányában keresendő.

Továbbra sincs ugyanakkor határozott egységes szakmai profil és szilárd szervezeti kapcsolódási lehetőség.

Megyénk – a megyeszékhelyet is idesorolva – szintén a gyengén ellátott területek közé sorolható. A szerző tudomása szerint egyetlen főállású iskolapszichológus sem dolgozik az iskolákban, s akik felvállalják ezt a munkát, vállalkozóként, vagy másod- ill. harmad-állás-ként, részmunkaidőben végzik.

Ugyanakkor az intézmények részéről egyre nagyobb igény van iskolapszichológusokra, vagy mert az iskola érzi, hogy alkalmazásával javulhat az iskolákban folyó szakmai munka színvonala, vagy mert – ez egyre terjed – bizonyos, az iskola által felvállalt profil szakmai háttérként megköveteli egy pszichológus jelenlétét. Jelen sorok írója a gyakorlatból meríti tapasztalatait, korábban párhuzamosan több, jelenleg egy iskolában lát el ilyen feladatokat, s ezek a tapasztalatok hasznos információt nyújthatnak az iskolák, ill. az iskolapszichológusi feladatkört ellátó kollégák számára.

Rendkívül fontos a feladatot felvállaló végzettsége. Az iskolapszichológus olyan pszichológiai képzettséggel rendelkező szakember, aki az általa képviselt tudomány ismereteit az iskola szervezetei között, az iskola által felvetett problémákra alkalmazza úgy, hogy ezzel együtt szakmai autonómiáját érvényesíti.

Az iskolapszichológusnak feltétlenül rendelkeznie kell pszichológiai szakképzettséggel, mert ennek hiányában önálló, felelős munkát nem, vagy csak kis mértékben láthat el.

Nem elhanyagolható a szakmai gyakorlat megléte iskolán kívüli is. A pályakezdő iskolapszichológust ugyanis a tantestület nehezen fogadja el. Ha a „kívülről jött” szakember el akarja fogadtatni magát a tantestülettel, fontos ismernie néhány – nyíltan valószínűleg nem deklarált – nehézséget, amelyek a pedagógusok részéről érhetik.

A pedagógusoknál – az általuk képviselt szerepből, illetve bizonyos társadalmi jelenségek-ből fakadóan – felléphet bizonyos belső bizonytalanságérzés, melyet a pszichológus megjelenése csak fokozhat, azt saját hatékonyságuk, kompetenciájuk megkérdőjelezésének tekintik. Amíg ugyanis a problémás gyereket külső intézménybe utalhatták – ez egyben igazolása volt annak, hogy a nevelési kudarcot rajtuk kívülálló okok determinálják – az iskolapszichológus viszont bevonja a pedagógust a probléma megoldásába. Ez egyrészt többletmunkával jár, másrészt a gyerekekkel való konfliktushelyzetek könnyen újratermelődhhetnek. Nem meglepő tehát a fentieket figyelembe véve, hogy az iskolapszichológus jelenléte ellenére a pedagógusok egy része el szeretné határolni magát a problémától, s a megoldást egyedül az iskolapszichológustól várja. Most a külső intézmény helyett az iskolapszichológusra bízva a munkát, de ő nem kíván részt venni benne. Ha a pszichológus belemegy az ilyen munkarendbe, gyakorlatilag feleslegessé válik, hiszen ilyen jellegű munkát végeznek az iskolán kívülálló intézmények is.

Az ő feladata merőben más jellegű, s ezért fontos, hogy el kell fogadtatnia a tantestülettel mind saját személyét, mind munkastílusát. A szerző tapasztalatai szerint, bár az iskolák eljutottak oda, hogy „kell egy pszichológus”, de nem tudják, mit várhatnak tőle, mire is használhatják igazán hatékonyan a szakértelmét. Ebben a kérdésben alapvető probléma az is, hogy a feladatot vállaló pszichológus sem ismeri az iskolai munkában rejlő lehetőségeket. Itt jelenik meg a határozott szakmai profil hiánya. Lehet ugyan iskolapszichológusi posztgraduális szakképzettséget szerezni, de a szakemberek hiánya miatt ilyen követelményeket napjainkban még nem célszerű felállítani. Az iskolapszichológusnak meg kell küzdenie a szakma részéről megnyilvánuló ellenállással is. A terápiás lehetőségeket biztosító intézmények gyakran felesleges konkurenciát látnak benne. A megoldás ebben az esetben kézenfekvőnek tűnik: az iskolapszichológus feladata, elfogadtatni saját személyét és az általa képviselt területet ugyanúgy, mint a tantestülettel, a kívülálló szakemberekkel, közös eszmecserék, esetleg közös kutatómunka során.

Nagyon fontos, hogy az iskolapszichológus legyen szerves része a tantestületnek. Munkája, más jellegű szakképzettsége révén természetesen bizonyos távolság van közte és a pedagógusok között, ezt célszerű áthidalni az emberi – s nem szakmai – hasonlóság erősítésével. Legyen idő magánjellegű és semleges hétköznapi tartalmú beszélgetésekre is, amelyek annyira jellemzőek a tantestületekre. Ha az iskolapszichológussal nemcsak szakemberként, hanem emberként is lehet kommunikálni, könnyebben áthidalhatók az egyébként meglévő távolságok. Sajnos ebben a kérdésben – bár rendkívül fontos és akár az iskolapszichológus alkalmazásának sikere is múlhat rajta – alapvető probléma, hogy a vállalkozó vagy rész munkaidős pszichológusok gyakran „sietnek”, és nem jut idejük a szakmai kapcsolatokon túl az emberi kapcsolatokra.

Mi kell tehát ahhoz, hogy eredményesen működjön az iskolában a pszichológiai szolgáltatás?

1. Legyenek világosak és egyértelműek a szakmai elvárások mindkét fél (tantestület és iskolapszichológus) részéről.
2. Ne csak szakmai, hanem hétköznapi, emberi kapcsolatok is alakuljanak ki a felek között.
3. Az iskolán kívüli intézményekkel való pozitív hangvételű, mindkét fél számára hatékony kapcsolattartás.

Természetesen ezek megléte alapvető követelmény, de közel sem elégséges. További feltételek:

- a megfelelő eszkozháttér (diagnosztikus és egyebek)
- és a különálló munkaszoba megléte is.

Mindezeket figyelembe véve az iskolapszichológus alkalmazására az alábbi ajánlások fogalmazhatók meg:

1. Az oktató-nevelő munka segítése

Tanácsadó, ill. konzultatív szerepben részt vesz az iskolai nevelőmunka különböző szintjeinek tervezésében:

- folyamatos konzultáció az azt igénylő pedagógusokkal
- folyamatos konzultáció az iskolai vezetéssel a megfelelő iskolai „légkör” kialakításában
- Tanulói közösségek szintjén:
  - tanítás, tanulás figyelemmel kísérése
  - a tanulás hatékonyságának segítése a pszichológia eszközeivel
  - hospitálás a tanítási órákon
  - új módszerek (oktatási-nevelési) kidolgozásában, kipróbálásában való részvétel
  - szociometriai vizsgálatok
  - tehetséges tanulók kiszűrése, tehetséggondozás
  - problémás tanulók kiszűrése, problémák kezelésében való segítség
  - pályaválasztási tanácsadás
  - konfliktuskezelési technikák kidolgozása és alkalmazása

2. Prevenációs feladatok

Pszichológiai tanácsadás, nevelőtestületi továbbképzés, szülőkkel való szervezett kapcsolat és tanácsadási lehetőség.

- osztályok vizsgálata csoportos – szükség esetén egyéni – megközelítésben (szűrés, nyilvántartás, követés)
- kapcsolattartás gyermekvédelmi és gyermekegészség-védelmi intézményekkel
- pszichológiai segítségnyújtás a tanulóknak közvetlenül, ill. a pedagógusok révén.

3. Korrekciós feladatok

Kritikus helyzetű osztályokkal való foglalkozás, segítség a konfliktusok megoldásában. (Fontos! Kerülni kell az osztályfőnökkel való rivalizálást!)

- speciális csoportok szervezése
- problematikus gyerekekkel való fejlesztő foglalkozás
- szakrendelésekre utalás
- utógondozás más intézmények beavatkozása után
- szülőkkel, családdal való foglalkozás

Ezek a feladatok természetesen csak irányadóak, alkalmazásuknak aránya függ az egyes iskolák sajátos feltételeitől, a diákok életkorától, illetve a környezetében lévő háttérintézmények mennyiségétől és profiljától.

Az iskolapszichológusok alkalmazásával kapcsolatban bizonyos problémák is felmerülhetnek. Ezek:

1. *A szelekció veszélye* – A pszichológusnak feladata nem az, hogy elősegítse a szelekciót, a problémás gyerek speciális osztályba helyezését, hanem az összes gyerek segítése.
2. *A steril állásfoglalás veszélye* – Az olyan diagnosztizálás, amely csak a pillanatnyi állapotot veszi figyelembe, és nem foglalkozik a fejlesztés lehetőségével, nem szolgálja a gyerek érdekeit.
3. *Az elszigetelődés veszélye* – A nem megfelelő kommunikációs kapcsolat a tantestülettel, ill. a külső intézményekkel elszigeteli a pszichológust, és munkája eredménytelen lesz.
4. *Az elégtelen munkaeszközökből fakadó veszélyek* – A megfelelő eszközháttér, illetve annak ismerete hiányában a diagnosztikai feladatok nem végezhetőek el, ami az alkalmazásuk hatékonyságát csökkenti.
5. *Az elégtelen munkakörülményekből fakadó veszélyek* – Ha az iskolai pszichológusnak nincs biztosítva egy olyan terem, amely alkalmas arra, hogy nyugodt, csendes légkört biztosítson, ahol négy szemközt fogadhatja a konzultációkon, vagy vizsgálatban résztvevőt, munkája hatékonysága szintén sérül.
6. *A szakértelem hiányából vagy a túlzottan egyoldalú megközelítésből fakadó veszélyek* – Ha a pszichológus nem rendelkezik az iskolai munkát segítő módszerek ismeretével, vagy túlzottan egyoldalú a beállítottsága, munkája szintén kevésbé eredményes, mintha széles körű ismeretei lennének, s ezeket képes lenne rugalmasan alkalmazni.

A veszélyforrások kiküszöbölése minden a témában érintett fél számára elengedhetetlen, ugyanis az iskolapszichológus munkája során a pedagógusokkal és szülőkkel olyan kapcsolatot ér el, amely egymást alakítva fejlődik, konzultációra épül, és egy team-munka keretébe ágyazódik, a tevékenység beépül a nevelőtestület munkájába, s természetessé válik az iskolában.

HIVATKOZÁSOK

1. AZ ISKOLAPSZICHOLOGUSI HÁLÓZAT KIÉPÍTÉSÉNEK ALAPKÉRDÉSEI. AZ MM PSZICHOLOGIAI SZAKBIZOTTSÁGA 1987. MÁJUS 7-1 ÁLLÁSFOGLALÁSÁNAK MELLÉKLETE. IN.: PORKOLÁBNÉ DR. BALOGH KATALIN (SZERK.) ISKOLAPSZICHOLOGIA TANKÖNYVKIADÓ, BUDAPEST, 1988. 46 P.
2. NÉMETHNÉ KOLLÁR KATALIN: TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS AZ ISKOLAPSZICHOLOGUSOK SZEREPÉNEK ALAKULÁSA A SZÁZAD ELEJÉTŐL NAPJAINKIG. IN.: BALOGH L., TÓTH L. (SZERK.) FEJEZETEK A PEDAGÓGUSAI PSZICHOLOGIA KÖRÉBŐL II. KOSSUTH EGYETEMI KIADÓ, DEBRECEN, 1988. 270-271. P.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. BUDA BÉLA: AZ ISKOLAPSZICHOLOGIÁRÓL ÉS AZ ISKOLAPSZICHOLOGUS TEVÉKENYSÉGÉRŐL. IN.: KLEINS, FARKAS K (SZERK.) A NEVELÉS PSZICHOLOGIAI ALAPJAI. TANKÖNYVKIADÓ, BUDAPEST, 1992.
2. BUGÁN ANTAL: AZ ISKOLAPSZICHOLOGIAI HÁLÓZAT SZEREPE A NEVELŐMUNKA SEGÍTÉSÉBEN. IN.: BALOGH L., TÓTH. (SZERK.) FEJEZETEK A PEDAGÓGIAI PSZICHOLOGIA KÖRÉBŐL II. KOSSUTH EGYETEMI KIADÓ, DEBRECEN, 1999.
3. HOFFMANN GERTRÚD: A PSZICHOLOGUS EGYÜTTMŰKÖDÉSE A PEDAGÓGUSSAL AZ ISKOLAI MUNKÁT MAGATARTÁSÁVAL ZAVARÓ GYERMEK KAPCSÁN. IN.: KLEINS, FARKAS K (SZERK.) A NEVELÉS PSZICHOLOGIAI ALAPJAI. TANKÖNYVKIADÓ, BUDAPEST, 1999.
4. MAYER J. (SZERK.): PSZICHOLOGIAI SZÖVEGGYŰJTEMÉNY. GRAFIKA KFT, BUDAPEST, 1994.
5. PORKOLÁBNÉ BALOGH KATALIN: ISKOLAPSZICHOLOGIA. TANKÖNYVKIADÓ, BUDAPEST, 1988.
6. PORKOLÁBNÉ BALOGH KATALIN: SZITÓ I.: AZ ISKOLAPSZICHOLOGIA NÉHÁNY ALAPKÉRDÉSE. IN.: BALOGH L., TÓTH. (SZERK.) FEJEZETEK A PEDAGÓGIAI PSZICHOLOGIA KÖRÉBŐL II. KOSSUTH EGYETEMI KIADÓ, DEBRECEN, 1999.